

Elveszített(?) álmok

Válasz kifejezések a hívó szóra: *álomfejtés, Freud, Jung, aztán Krúdy*, közben, Krúdy előtt és után: *művészi látomások*, mondjuk Hajnóczyig – s az álom közösségi-társadalmi megtestesülései, *utópiák és ellenutópiák*, egészen az eltűnéseikig. De: mi van a kifejezések mögött, ki látja egyben az egészet? Amikor egy-egy ilyen jelenségkör kibomlik a szemem előtt, mindig a teljes, az azonnali reflektálás lehetőségét magában hordozó olvasottság hiányát érzem. Freud, Jung, Krúdy, hogy másokról ne is beszéljünk, önálló világok, fél életet követelne az egyik-egyik világ felfejtése. De nemcsak én vagyok így, kiváló orvosokat kérdezek Freudról, Jung: meg kellene nézni, mondják, napi munkájuk, a *napi gyakorlat* nem engedi, hogy tudománytörténettel foglalkozzanak. Freud, Jung: tudománytörténet, Krúdy, Hajnóczy, s mindenki más, akit említettem: irodalomtörténet, a ma mintha szembenállna velük. Vagy: mivel nem érnék bele a mába, az nem is érdeklődik irántuk. Közömbös irántuk is, mint mindenki iránt...

Soha nem jegyeztem le egyetlen álmodat sem. Nem azért, mert nem álmodtam, dehogynem, álmodtam én is, mint mindenki más – de minden álmodat magánérdekűnek gondoltam, olyannak, aminek csak a magam életében van-lesz jelentősége. Mindig csak olyan töredékekre emlékeztem, amelyek az életemből, a napjaimból következtek. Hol a félelmeimhez, hol a reményeimhez kapcsolódtak ezek az álmok, mindent, amit álmodtam – pontosabban: amire emlékeztem az álmaimból –, le tudtam vezetni életem történéseiből. De nemcsak az álomfoszlányok magánérdekeltsége tartott vissza a lejegyzésüktől, hanem az is, hogy az álmok világát, azt, ahogy az álmokban megtörténnek a dolgok, ahogy az időben és a térben a gondolat szabadon bókálódik, ahogy a legegyszerűbb megoldás kristálytisztán megmutatja magát – megjeleníthetetlennek tartottam és tartom most is. „*Ezek az álmok többet tudnak, mint álmodójuk*” – írta Jékely Zoltán, ez a többlettudás, az álmokat mozgató titokzatos erő tűnik el ébredéskor, ami velünk marad, az csupán valami titokzatos foszlány, töredék, a nappalítól mozgástörvényeiben különböző teljes világ valameddig kísértő mozzanata, amíg életünkkel együtt bele nem olvad a szürkeségbe. Gondolom, így van ezzel más is, ezért érzem az álmok kutatását, nem csak a kutatását, még a rögzítését is a lehetetlennel határosnak. S ezért érzek le nem győzhető fenntartást azokkal szemben, akik teljes álomleírásokkal jelentkeznek.

Nem jegyeztem le az álmaimat, tehát elveszítettem azokat, így hát szomorúnak kellene lennem, hiszen ahogy Krúdy mondja, az az ember, aki elveszíti az álmát, nagyon szomorú lesz emiatt. Ez az ember, ismét csak Krúdyt idézve, tudja, hogy az elveszített álmodat soha nem fogja megtalálni, ezért kínozza magát, skorpió módjára. „*Tudja, hogy valamikor nagyon jól, nagyon kedvesen álmodott, amely álmot boldoggá tehetne akár egész életére is – de álmát könnyelműen elfelejtette. Most már aztán szaladhat utána. Az elveszített álmodat soha, soha nem találja meg.*”

Nemcsak az álmaimat nem jegyeztem le, de az álomfejtés sem kísértett meg sohasem. Az álmokat a létből

következőknek tartottam, nem gondoltam, hogy értelmezésük bármit is hozzáadhat az életemhez. Nem foglalkoztatott, nem foglalkoztat a jóslás sem, hidegen hagynak a csillagjegyek, a szerencsejátékokról évtizedekkel ezelőtt lemondtam, az újságok és magazinok horoszkópoldalait mindig unottan átlapozom, az áltudományos szenzációkra oda sem figyelek – nem gondolom, hogy az élet rám szabott kereteiből valamikor is ki kellene lépnem, vagy hogy többet kellene tudnom – kellene, ha lehetne – arról, ami megtörtént, vagy ami rám vár. Az életet ezen a szinten racionálisan élem meg, örülök annak, aminek örülhetek, s próbálok elfeledkezni arról, amivel nem tudok szembenézni. Így, racionalistaként mondom azt, talán nem azzal szemben, amit eddig mondtam, hanem inkább annak kiegészítőjeként, hogy az életet, a magam és mindenki más egyszerű életét, mégiscsak többnek, értékesebbnek, bonyolultabbnak, titokzatosabbnak és gazdagabbnak gondolom annál, mint amit abból a társadalom, a mindenkori világrend – s itt most nem hatalmi berendezkedésre gondolok – láttatni enged. Talán segít megmagyarázni azt, amit mondani szeretnék, Weöres Sándor egyik levelének részlete. Weöres 1964 januárjában Németh László *A kísérletező ember* című könyvét megköszönve írta Némethnek: „*Még könyved érkezése előtt írtam a következő kis jegyzetet: 'Nem ártana több ész nekünk. De a bennem rejlő butaságot is áhitattal nézem. Ápolom és öntözöm, mint egy virágot. Szelíd, tiszta, zavartalan, mint a kék ég. Persze van szűkös butaság is, mely örmesteri, portási, erőszakos. Ez észnek hiszi magát és himnuszokat zeng az értelemhez, de nevelésnek és veszélyesnek lát mindent, ami nem őrá hasonlít. Bilincset csörget, és ha teheti, rácsatolja a szabad, táguló-tágító értelemre; és a szabad, jámbor, végtelen butaságra is, mely minden teremtménynek ősalapja, életeleme és korlátlan lehetősége.' Ne haragudj, de ezt a nem portási butaságot, végtelen segítőkészséget (amely sosem tolakodó) még jobban bámulom, mint az elemző értelmet.*”

Mit mond Weöres? Azt mondja, hogy minden teljesítményre, érvényesülésre, erőszakos életre való hajlam mögött ott rejlik a vegetatív, a tenyésző élet, a teljesítményelvű gondolkodást és létet is ez a vegetatív élet öleli körül, az ebből nőtt ki, s azt is mondja, hogy az élet tisztelete a vegetatív lét tiszteletét is megköveteli. Hasonló ez ahhoz, ahogy Nadas Péter a *Párhuzamos történetek* című regényében a szexualitást láttatja. A regény egyik szereplője így elmélkedik: „*Az ember bizonyos fiziológiai jegyei alapján különbözött másoktól, és önmagán hordozta azokat a megkülönböztető jegyeket is, amelyek megmutatták, hogy miben különbözik önmagától. Meglepett, hogy ebből az általánosnak mondható és sokoldalú különbözőséből valamire következtetek, amiről azonban nem tudtam megmondani, hogy mi. Mintha olyan tudás lenne, amivel nem lehet betelni, és a végére járni sem. A férfiak szemében ennek az ismeretlen jellegű tudásnak az emblémája lehet a fasz. Talán azt jelenti, hogy nincsen én, helyesebben az én csupán része egy nagyobb, felderíthetetlen egésznek. Vagy úgy is meg lehet fogalmazni, hogy az*

ember külleme, a lelkialkata, a gondolkodásmódja vagy a jelleme soha nem árulta volna el, hogy milyen fasza van, holott a fasza sem lehetett kevésbé mérvadó, mint a lelke vagy elméje.”

Látjuk, ami Weöresnél a tenyésző élet, az Nádasnál az élet felderíthetetlen egésze, amiből a társadalmi küzdelmeinkben és a társadalom által sugallt keretekhez igazodó létünkben csak apró részletek mutatkoznak meg. Az álom, ha érdekel, még akkor is, ha a titkát nem tudom megfejtetni, a tenyésző élet, a felderíthetetlen élet részeként érdekel, akárcsak az élet annyi más jelensége. S talán fordítva is megállja a helyét a példa, azokat, akik az álomról beszélnek, az élet teljesebben érdekli annál, mint ami a felszínen megmutatkozik belőle.

Ha többet tudnánk az álomról, akkor az életről is többet tudnánk. Többet az „örök” ember biológiai és pszichológiai életéről és többet arról, hogy az ember a történelemben hogyan élte a maga életét. Maradjunk ennél az utóbbinál. Michael Jovet, aki nekem a legtöbbit mondta az alvásról és az álomról, áttekintette az álom és a törzsféjlődés, az álom és az egyedfejlődés kapcsolatát, és az álomról alkotott főbb elképzeléseket is: „Az álomról kialakult felfogások története igen régi, az emberré válás kezdetéig nyúlik vissza: mennyi időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az álom éjszakáról éjszakára ismétlődő fantasztikus képvilágát megtapasztalva felvetődjék a nagy kérdés az emberiség hajnalán? Hogy léteznie kell, valaminek, ami anyagtalan, valami ‚szellemnek’ vagy ‚léleknek’, amely alapjában különbözik az anyagi testtől. A fáradhatatlan és láthatatlan szellem ugyanis ébren tud maradni az alvás során. Oda utazik, ahová akar, és átadja az agynak az utazás álmokképeit, miközben a fáradt testet elnyomja az álom. Szellem, vagyis halhatatlanság, vagyis sírhely. Az álom fantasztikumának hátterében J. Lublock, H. Spencer és Malinowski szerint ugyanaz a lélek és szellem létezésébe vetett hit rejtőzik, amelynek különféle változataival minden civilizáció és minden vallás megszületésekor találkozunk.” Könyve másik fejezetében Jovet arról ír, hogy az álommal összefüggésbe hozható, általa paradox alvási periódusnak nevezett szakaszban ezt az ébrenléthez hasonló jelenségek kísérik, erekció figyelhető meg, ezt a jelenséget pedig már a lascaux-i barlang egyik festménye is megörökítette: „Egy fekvő ember látható rajta, aki szétárt karokkal alszik, és szemlátomást erekciója van. Előtte pedig egy összetört lándzsa és egy sebesült bölény hever, kilógó belekkel. ... A fekvő személy erekciója és a madár összetársítása kulcsként szolgálhat e barlangfestmény megértéséhez. ... Az anyagtalan szellem, illetve lélek elhagyja a tehetetlen anyagi testet, és elrepül (mint a kismadár), hogy téren és időn át kóboroljon: vagy a múltba száll a nap emlékeihez, vagy pedig a jövőbe (ez a jövőendő álom). Feltételezzük, hogy a lascaux-i művészek számára az álom témája egy vágy megvalósítása, vagyis a bölény elejtése volt.”

Ha kiindulópontként kezeljük ezt a barlangképet, akkor azt kell mondanunk, hogy az álom, az álommal való foglalkozás és az álmok értelmezésére való törekvés, aztán pedig az álomnak a művészet világába való beemelése ettől a ponttól egészen mostanáig végigkísérte és kíséri az emberiség történetét – az ember a világról és az önmagáról alkotott elképzelését rávetítette az álomra, a jelenséget magát és a konkrét álmokat az így kibontakozó összefüggések szerint értelmezte. Ezt a több, egy-

máshoz szorosan kapcsolódó vonalból álló folyamatot leírni, bemutatni képtelenség, annál is inkább, mivel az emberi élet egyik alapjelenségéről van szó. Ezért csak pár jelenséget említek meg. Az *Asszír Álmoskönyv* az i. e. I. évezred első felében keletkezett és jegyzékszerűen közli az álomban látható előjeleket és azok értelmezését. Hahn István Atremidorus Daldianus (kb. 100–180) álomfejtéseit társadalmi forrásként használja. Artemidorus Daldianus *Oneirokritika* című könyve öt könyvből áll, a mű „1400 álommotívumnak az álmódó személye körülményeitől függően kb. 300 megfejtését adja.” „*Ha a megfejtéseket az álmok által állítólag megvilágított, ill. megjósolt élet-körülmények szerint csoportosítjuk, szembetűnő a gazdasági problematika (munkasiker-kudarcc, vállalkozás, gazdagodás-elszegényedés, szolgaság-szabadság stb.) erős érvényesülése, egyéb kérdések közül – ha eltekintünk a siker-kudarcc általános (nem specifikált) kilátásba helyezéséről, a gazdasági-társadalmi problematika mellett (hozzávetőlegesen a jóslatok 25–30%-a) az egészség-betegség, élet-halál, biológiai kérdései (kb. 20%), a családi problematika – gyermekáldás, házasság felé tendáló szerelem – mintegy 10%-ban szerepel a jóslat jellegű értelmezések között*” – írja róla Hahn István. De még ezek előtt is, s utánuk is a mítoszok, eredetmondák álommotívumai mutatják, hogy az egyéni életen túl a közösség életében is fontos szerepet töltött be az álom, ezzel a tendenciával párhuzamosan pedig megjelent a művészetben is. A különböző művészeti ágak geneziséét megrajzolni lehetetlen, ahogy lehetetlen a különböző művészeti ágakban megmutatkozó álommotívumokat bemutatni, kategorizálni, rendszerezni. Ezért csak pár hozzám közelálló példát említek meg. Egri Péter a XIX. századi művészi létérzékelés átalakulását a XX. századiba az álom és a látomás megjelenítésének elemzésével mutatta be. Gondolatmenetét Tolsztoj álomábrázolásának elemzésével indította, majd Dosztojevskij, Kafka, Proust és Joyce álomábrázolását írta le. Most csak a Kafka kapcsán írottakból idézek: „*Az ébrenlét normális és az álom, a látomás fantasztikus világának elválasztása Kafka regényében ... nem a realista regény következetes fekete-fehér megkülönböztetése (ahol is mindkét világ az objektivitás színében játszik), az álom, a látomás A perben nem az álmon és látomáson kívüli valóságtól, hanem egy álom- és látomásszerű valóságtól válik el, a fehér nem a feketétől, hanem a szürkétől üt el. Ez az ábrázolás olyan szőnyeghez hasonlít, amely, mihelyt rálépünk, álombeli meseszőnyegnek bizonyul, amelyen nem lehet járni, csak repülni, amerre egy szeszélyes és komor fantázia álomjátéka repít, s egy távoli, ismeretlen és kiismerhetetlen erő van.*” Az előző századelő a Monarchia világában vetette fel az álom mibenlétének kérdését, Freud kérdésseltevései szinte természetes módon nőttek ki az irodalom álmokképét is formáló világból. Nem véletlen, hogy a Monarchiában megszülető irodalmat sokszor társítják az álommal. Fried István a *(B)irodalmi álmok – (B)irodalmi valóság (A Monarchia irodalmairól, művészetéről)* című kötet előszavában írja: „*Az álom ... nem feltétlenül pozitív töltésű, a menekülés az élethazugságok színonimája is lehet, a költők világa szép álomvilágszörnyeket nevelhet, és megfordulhat a realitás meg az álom, a nappal és az éjszaka rendje: a fény, az értelem, az (ön)tudatosság az egyik oldalon, a másikon, az ‚árnyoldalon’ a sötétség, a kínzó rejtelem, az elfojtott, de kitörni készülő ösztön. Freud, Babits, Kafka neve, műve ötlük föl a Monarchia-béli álom*

változataira kérdezve, tudományos mű, regény, napló, mindegyiknek sorsa, utókora, értelmezője akad, tudós, író, szerkesztő, szinte (jódarabig) felejtve, hogy a Bécs–Budapest–Prága „háromszög”-ben kezdték „megfejtetni”: mit üzen az álom egy szívesen álmodozó, de csakhamar a világháború „realitására”, a forradalmak és ellenforradalmak, állambomlások és államszövetségek, avangárd ébresztők és emigrációs reménykedések évadán.” Azt, hogy mennyire összetett és gazdag folyamatról van szó, a mostani keretek között érzékeltetni is alig lehet. Wenner Éva a „trieszti irodalmat” bemutató írásában hosszan ír arról, hogy Italo Svevónál és Franz Kafkánál az álom, az írás, az elemzés és a vallomás is csak töredékesen mutatja meg világukat. „Svevo is, Kafka is úgy érzik, hogy a vallomás és az önanalízis mindig csak a tudat egy részét, olykor nem is a tudat legfontosabb részét hozza elő, s mindaz, ami a lényege, gyökere ezeknek, az kimondatlan marad.” Ennek a kimondatlannak a keresése jelenik meg az irodalomban és Freud pszichoanalízisében is, maga a folyamat azonban ennél összetettebb: a kölcsönös egymásra hatások közepette annak kezdetén a valamikori biztos világ állt, a végén pedig a biztonságát elveszített és azt azóta sem találó világ jelent meg.

Újabb nagy ugrással a mágikus realizmushoz érdemes közelednünk. A mágikus realizmus világához tartozó művekben, éppen mert a racionalista világfelfogásból kilépve igyekeznek az embert bemutatni, fontos szerephez jut az álom, legalábbis sok álom mutatja meg magát bennük, de talán ennél is fontosabb, hogy a művek belső világa átveszi az álom jó néhány jellemzőjét. Jól mutatja ezt az, ahogy Bényei Tamás a mágikus realizmushoz tartozó műveket jellemzi: „Ezekben a szövegekben sokkal inkább a határok „szubverziónjáról” (felforgató kikezdéséről) van szó: ilyen, az ellentéteket kikezdő eljárás a túlzás, a két pólus közötti átmeneti elemek beiktatása, vagy a dolgok közötti kapcsolatok derealizálása. S ilyen a mágikus realista szövegekre jellemző mellérendelő logika is, amely nem egyszerűen inverziót, átfordítást jelent, hanem a történetelemeknek az elbeszélés szintjén való egyenmősítését, nivellálását: minden esemény, valóságfokától függetlenül, egyforma teret és azonos tónust kap. A mellérendelő logika nemcsak a valóságos és valószínűtlen ellentétének kikezdését szolgálja, hanem az eltérő jelentőségű (például személyes és kozmikus) események egyenmősítését is...” Az, amit Bényei Tamás a mágikus realista felfogáshoz tartozó regényekről elmondott, nem csak a klasszikus, hanem úgy mond a „negatív mágikus realista” művekre is igaz. A klasszikus művek ebben a vonatkozásban az ember varázslatosságát mutatják be, valamiképpen az épülését-gazdagodását-kiteljesedését, varázslatos teljességét, a negatív mágikus realista művek középpontjában viszont, miközben szintén a teljesebb emberábrázolásra töreksenek, a pusztulás, a szétesés, az esendőség áll. De az álom ennek a második nagy iránynak a műveiben is jelen van, ennek belátásához elég, ha beleolvassunk Bodor Ádám munkáiba.

Az álomban érvényesülő világlátást teremti újra Darvasi László *A könnyemutatványosok legendája* című regénye is. Darvasi nem álmot ír le – amint mondtam, szerintem az álmokat nem is lehet leírni, mert a leírással elveszik a lényegük, a történéseket mozgató sajátos erő, az az erő, ami az álomban képes mindent egymás mellé állítani, s ha úgy adódik, megoldani. Darvasi regényében

viszont, anélkül, hogy ezt említene, éppen ez az erő jut szerephez, ez az erő repteti könnyemutatványosait térben és időben szabadon. Talán nem is véletlenül, hiszen „legendákból, álmokból, ködből és hajnali párából, éjszakából és az alkonyat véréből, a bölcsélet hordalékából és a hit pernyéjéből vannak összegyűrva”.

Az álomról legszebben talán Jung írt. Idézem: „Az álom a lélek legbensőbb s legmeghittebb zugában az a kis rejtektajtó, amely abba a kozmikus őskébe nyílik, ami lélek volt, midőn messze volt még az éntudat, és lélek lesz, messze meghaladva azt, amit egy éntudat valaha is el tud majd érni, mert minden éntudat magányos, egyedül ismer föl, amennyiben választóvonalat húz s megkülönböztet, és csak azt látja, ami erre az éntudatra vonatkozhat. Az éntudat merő korlátozottságokból áll, még ha a legtávolabbi csillagködökig ér is. Minden tudat különválasztást visz végbe; az álomban viszont a mélyebb, általánosabb, igazibb, az örökhöz közelebb álló emberbe lépünk, aki még a kezdet éjszakájának homályában leledzik, amikor ő még az egész volt, s őbenne volt az egész, a megkülönböztetés nélküli, minden énszerűségtől mentes természetben. Eme mindent összekötő mélységből származik az álom, légyen bár mégoly gyermek, groteszk, s még moráltalan is.” Jung tudós volt, orvos és tudós, mégis, mikor az álommal foglalkozott, úgy érzem, kilépett a tudomány falai közül, amit írt, ezernyi és tízezernyi tapasztalat közepette, ne felejtjük, nyolcvanezer álmot elemzett életében, de mégiscsak kilépett, s válságfilozófusként létezett, aki az elveszített Aranykorral való kapcsolatot és az embernek a kozmikus világgal való kapcsolatát az álmon keresztül látta megvalósulni. Az ő szemében az ember az álomban felszínre kerülő kollektív tudattalan révén került kapcsolatba az örök emberrel. A tudomány világából való kilépését jól jelzi, hogy az 1910-es évek elején felszámolta tudományos oktatói pályáját, hogy „a „magasabb ráció”-nak engedve”, a különleges feladatnak eleget téve folytassa a tudattalan tisztázásának kísérletét, az egyetemi katedrára csak 1933-ban tért vissza. Elemzéseit mindezek ellenére nem szabad csupán a válságfilozófia kivetüléseinek tartani – azok mélyén tapasztalatok húzódnak meg. Őt olvasva mindig Hamvas Béla és Kerényi Károly jut az eszembe. Hamvas az elveszített Aranykort kereste, Kerényit pedig a mitológia kapcsolta az örök emberhez. A mindent értő és megértő Cs. Szabó László joggal írta Kerényi kapcsán, hogy a „mitológia sohasem történt meg, de mindig van” – így, ehhez hasonlóan volt szüksége Jungnak az Aranykorra és az Aranykorral kapcsolatot tartó, az álomban megmutatkozó kollektív tudattalanra. Azt pedig, hogy a kollektív tudattalan fogalma és a Kerényi által használt archetípus- és ösképelmélet összeillik, ők maguk is felismerték, ennek jegyében íródtak közös munkáik az ezerkilencszáznegyvenes évek elején.

Akkor hát mi az álom? Az évszázados kutatásokhoz pár hónapnyi olvasás után világában hozzászólni sem lehet – ahogy más témához sem. Elmúlt már az az idő, amikor szorgos olvasással bárki is az egyes szakágakhoz legalább valamennyire közel kerülhetett. Most a maga tudományágán, szakmai területén kívül mindenki kívülről lett a másik területén, lassanként a maga világán belül is, hiszen annyian és oly erőszakosan lépnek abba bele. Így hát nem marad más, minthogy elmondjam: a már idézett Michael Jouve *Alvás és álom* című könyvét olvastam a legnagyobb érdeklődéssel, empirikus kutatásai, feltevé-

sei, gondolatmenetei valódi szellemi izgalmat váltottak ki belőlem. Jouvet kutatásai szerint az alvás „összetett élettani jelenségek megnyilvánulása”, az alvás folyamatát olyanannyira összetettnek és így tagoltnak is láttatja, hogy az ébrenlét mellett az alvást és az alvásnak az álommal eltöltött szakaszát külön-külön élettani jelenségként értelmezi. Az alvásnak az ún. paradox alvási szakaszában jelentkezik az álom, szükségszerűen, tehát mindig és mindenkinél, azaz mindenki álmodik – ezt az alvási szakaszt az ébrenléthez hasonló elektromos aktivitás, gyors szemmozgás, erekció és az izomtónus teljes hiánya jellemzi. „Úgy tűnik – mondja Jouvet –, hogy az álom végső fejlettségét és szerkezetét a paradox alvás fázisában éri el. Valószínű tehát, hogy a lassú alvás egy onirikus feldolgozás első vázlatának tekinthető, amely ebben a stádiumban még inkább csak gondolatok formáját ölti, és nem jelenik meg benne minden szenzoros vagy motoros összetevő. Majd csak a paradox alvás fázisában fejeződik ki az álom minden rá jellemző érzékelési (vizuális, auditív, szaglási és ízlelési), érzelmi és főként motoros megnyilvánulása.”

Az álom funkcióját Jouvet számos feltételezés és megengedés után – s ez a legszebb a gondolatmenetében – az ember megálmódásaként mutatja be. „Az álmodás az – mondja –, ami különbözővé bennünket, mivel ekkor töröl el egy iteratív programozás egyes tanult vonásokat, vagy éppen megerősíti őket, ha összhangban vannak az álom genetikai programozásával... Vagyis az agyban nincs olyan rendszer, ami a DNS jóvoltából a más szerveknél megfigyelhető örökölt tulajdonságok megőrzését segíti, mint amilyen a Bourbonok orra.” Az álom az egyéniség őrzése mellett új gondolatstruktúrákat állíthat elő, és így az ember új problémákat érthet meg. Jouvet tehát azt mondja, hogy az ember álom közben formálódik, akkor tűnnek fel az előtte formálódó lehetőségek, azokat akkor veti össze a korábbi történésekkel, s a saját genetikai programozottságával. Bár egészen más alapon közelíti meg az álmot, mint Jung, nem véletlen, hogy Jung neve a könyvében csak egyszer, kutatástörténeti összefüggésben említődik, Jung gondolkodásában is élt hasonló feltételezés az álom funkciójával kapcsolatban: „Az álom leképezi a személyiség bizonyos létfonosságú főbb tendenciáit,

vagy olyan tendenciákat, amelyek inkább pillanatnyilag különösen fontosak. Az álom ezekről tesz objektív megállapítást, amely nem törődik a tudatos kívánságokkal és meggyőződésekkel.” Az álom tehát Jung felfogásában is az emberi élet olyan mélyrétegéhez tartozott, amely az ember tudatosságával, akaratával, örökletes tulajdonságaival szemben formálja az embert. S Michael Jouvet gondolatmenete alapján mintha igazolódna az ember kultúr- és gondolkodástörténetének minden, az álmot a sors alakulásával összekapcsoló mozzanata is. Leginkább pedig az, hogy az álom az ember egészének egyik meghatározó jelensége.

Most kellene az álmodozásról és a közösségi álmokról szólni. Arról, hogy Ady szerint a kispépek még lélegzetet vennie is csak radikálisan szabad – eltűnt, sajnos eltűnt ennek a gondolatnak a lehetősége is, a huszadik század végleg eltűntette –, s hogy Móricz Bethlen Gábora szerint a fejedelemnek „nem lehet olyat álmodni, amelyet akar, csak amit lehet... Nem csak amit lehet: de amit kell...”. Számomra a közösségi álmokat soha nem az ideológiák, hanem az utópiák testesítették meg. Az ideológiát praktikus jelenségnek gondolom, gyakorlatiasságának következményei ismertek, az utópiák közül is csak a szellemi jelenségként létezők foglalkoztatnak. Az emberi céljait, ám azt, ahogy a társadalmi viszonyrendszereket kiiktatják a maguk világából, soha nem tudtam elfogadni. A mellérendelés csak az álmokban létezik, a társadalomban nem, az álmokat nem lehet másolni, az álmokat csak újratemeteni szabad, ekkor viszont már nem a társadalom, hanem a mű törvényei az érvényesek rájuk. Más hangsúllyal, de ugyanezt tudom mondani az ellenutópiákról is: számomra műként érdekesebbek, mint ellenutópiaként, Orwell nagyobb, s attól tartok, realistább író volt annál, mint amit az 1984 mutat. Újabban viszont a közösségi álmokat hordozó utópiák mintha megszüntek volna létezni. Azt hogy, miképpen Ralf Dahrendorf írja, „ma már kevesen kutatnak egy tökéletes világ után”, s hogy „az utópia is a XX. század áldozata lett”, értékelendő jelenségnek kell tartanunk, s aligha tekinthetjük másnak, mint annak, hogy az ember lemondott a sorsa jövőbeli formálódásán való töprengésről...

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM

- Jékely Zoltán versét idézi: Bodrog Miklós: Álmaink barlangvilága, Kairosz Kiadó, 1995., 24.; *Krúdy írása*: Szindbád – Álomképek, In.: Krúdy Gyula: Szindbád, Magyar Helikon, 1973., 595–597.; *Weöres Sándor levele*: Németh László élete levelekben II. 1962–1966, A leveleket összegyűjtötte, szerkesztette: Németh Ágnes, a szöveget gondozta: Duró Gábor, a jegyzeteket írta: Domokos Mátyás, Osiris Kiadó, 2000, 482–483.; *Idézet Nádas Pétertől*: Párhuzamos történetek, II. Az éjszaka legmélyén, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2005., 49.; *Michael Jouvet könyve*: Alvás és álom, Typotex Kiadó, 2001., Fordította: Gécszeg Zsuzsa, idézett részek: 33–34; 205.; *Az Asszír Álmoskönyvről*: Világirodalmi Lexikon, főszerkesztő: Király István, Budapest, 1970., II. 229.; *Hahn István könyve*: Álomfajtás és társadalmi valóság, Akadémiai Kiadó, 1985., idézett rész: 10–11.; *Egri Péter könyve*: Álom, látomás, valóság – Az újabb európai regényirodalom álom- és látomásábrázolásának művészi szerepéről, Gondolat Kiadó, 1969 idézett rész: 92.; *A (B)irodalmi álmok – (B)irodalmi valóság (A Monarchia irodalmairól, művészetéről) című kötet*: Szeged, 1998., főszerkesztő: Fried István, idézett rész: 2–3.; *Wenner Éva tanulmánya*: A „trieszti kapu”, Trieszt irodalma a Monarchia korában, in.: Árgus, 2007., 4–5. 58–75., idézett rész: 68.; *Bényei Tamás könyve*: Apokrif iratok – Mágikus realista regényekről, Debrecen, 1997 idézett rész: 65.; *Darvasi László regénye*: A könnymutatványosok legendája, Jelenkor Kiadó, Pécs, 1999., idézett rész: 382.; *Jung A lélek valósága című írását idézi*: Bodrog Miklós i. h. 175–176.; *Jung az egyetemi pályájának félbehagyásáról*: C. G. Jung: Emlékek, álmok, gondolatok, Európa Kiadó, 1997., fordította Kovács Vera, idézett rész: 251.; *Cs. Szabó László Kerényi Károlyról*: Kerényi Károly arcképe, in.: Kerényi Károly és a humanizmus, Svájci Magyar Irodalom- és Könyvbarátok Köre, év nélkül, 92–109, idézett rész: 93.; *Jung és Kerényi kapcsolatáról*: Árkay László: Kerényi Károly – ember és tudós, uo.: 7–15.; *A Michael Jouvet könyvéből vett idézetek*: i. h.: 113, 100, 53.; *Jung az álom funkciójáról*: C. G. Jung: Gondolatok az álomról és az önismeretről, fordította: S. Nyíró József, Kossuth Kiadó, 1996., 22. *Bethlen Gábor szavait idézi* Czine Mihály, in: Czine Mihály: Móricz Zsigmond, Gondolat Kiadó, 1968., 129.; *Ralf Dahrendorf írása*: A 21. század kapujában, Oxford – Világtörténet a 20. században, szerk.: Michael Howard, Wm. Roger Louis, fordította: Göblyös Magdolna, Hernádi András, Konok Péter, Tanyi Attila, Budapest, 2002.